

Війна, збитки та банки

Руйнівний вплив російської агресії на банківський сектор посилює де-факто виведення процедур банкрутства банків із-під будь-якого судового контролю. Проте нещодавнє рішення Верховного Суду додає оптимізму та визначеності в контексті пошуку можливостей відновлення балансу між інтересами власників, кредиторів і держави та відшкодування воєнних збитків як першопричини фінансових проблем постраждалих банків

ОЛЕГ МАЛІНЕВСЬКИЙ, ДМИТРО ТИЛІПСЬКИЙ

ПОТРІЙНИЙ УДАР

Російська військова агресія чинить безпрецедентно руйнівний вплив на всі сфери життя держави. Одним із перших ударів війни прийняв банківський сектор, який ще у 2014 році втратив значну кількість активів у Криму, Донецькій та Луганській областях.

Спровокована війною загальна економічна криза, яка охопила країну у 2014–2015 роках, лише посилює фінансові проблеми на банківському ринку, кристалізуючи такі деструктивні фактори, як різке зниження курсу національної валюти, відтік депозитів, руйнування комерційних ланцюгів, зниження економічної активності та ліквідності клієнтів банків. За оцінками НБУ, вартість кризи 2014–2017 років з урахуванням прямих втрат приватного сектору становила близько 38 % ВВП.

Не варто забувати, що банківський ринок на той момент не повною мірою впорався з наслідками попередньої глобальної фінансової кризи 2008 року, яка лишила важкий спадок у вигляді величезного портфеля проблемних кредитів. Усе це буквально розірвало баланс багатьох банківських установ, змусивши їхніх власників терміново шукати варіанти поповнення ліквідності.

У цей момент третього удару завдав сам регулятор, який не лише не виконав своєї природної функції кредитора останньої інстанції та фінансово не допоміг проблемним банкам, які зазнали безпрецедентних збитків і перебували в стані ідеального шторму, а навпаки, розпочав політику очищення банківської системи, посиливши вимоги щодо нормативів, які були непосильними для багатьох.

ПОЗАСУДОВИЙ «БАНКОПАД»

Паралельним трендом відбувалося цілеспрямоване виведення банківського регулятора та процедур банкрутства банків із-під будь-якого судового контролю. Так, якщо до грудня 2000 року саме ініціювання процедури банкрутства банку могло статися лише за рішенням суду, то надалі, до вересня 2012 року, судові рішення вимагалося лише для ліквідації неплатоспроможної банківської установи. Згодом суд взагалі був виведений з процедури ліквідації банків, проте певний час зберігав свій вплив на етапі перегляду законності рішень НБУ про виведення банків із ринку.

З 2014 до 2024 року припинив діяльність 121 банк, із них понад половину примусово виведено з ринку регулятором у перші два роки. Це викликало хвилю су-

ОЛЕГ
МАЛІНЕВСЬКИЙ,
керуючий партнер EQUITY

ДМИТРО
ТИЛІПСЬКИЙ,
радник EQUITY

дових спорів, значна кількість яких завершилась не на користь регулятора.

Проте замість перегляду та вдосконалення власної політики щодо неплатоспроможних банків регулятор у травні 2020 року пролобіював так званий антиколомойський закон (№ 590-IX), яким НБУ фактично виведено з-під судового контролю в питанні рішень, що стосуються неплатоспроможних банків, лишаючи їх власникам лише примарні шанси на відшкодування збитків. Це здійснювалося під гаслом посилення інституційної незалежності Національного банку України та нібито приведення процедур банкрутства банків до світових стандартів.

Такий лейтмотив український сумнівний, оскільки права особи на мирне володіння майном та судовий захист є беззаперечними в цивілізованому світі. Наприклад, британський Закон про банки 2009 року (зокрема статті 90, 91 та інші) передбачає обов'язкову наявність рішення суду для початку процедури банкрутства банку, водночас саме Лондон є однією зі світових столиць як у питаннях верховенства права, так і щодо регулювання фінансових ринків.

Скасування повноцінної контрольної ролі суду порушує вимоги статей 6, 13, статті 1 Першого протоколу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що підтверджується практикою ЄСПЛ, зокрема у справах «Капітал банк АД» проти Болгарії», «Іатрідіс проти Греції» та інших.

Варто також зауважити, що жоден із документів МВФ, якими представники регулятора часто лякають банківський ринок, не містить вимог про усунення суду, цілком природно віддаючи це питання на розсуд місцевим урядам.

Зловживаючи такою законодавчою дискрецією, створили безпрецедентну для світу та України недоторкану інституцію, державу в державі, яка переконана, що їй надана індульгенція на вчинення будь-яких безчинств стосовно будь-якого банку, що потрапив у фінансову скруту.

На жаль, унаслідок такого підходу щодо судової «імунізації» регулятора програють усі, крім недобросовісних боржників і держави-агресора, адже ліквідація банків у турборежимі та продаж активів на аукціонах без належної колекторської роботи

забезпечували надходження на рахунок установи лише 5–7 % від номінального розміру боргу, а в окремих випадках і значно менше. Різницю, яка часто осідала в кишенях близьких до боржників покупців чи незалежних гравців новоствореного ринку NPL, мали компенсувати самі власники банків або держава. Воєнні втрати неплатоспроможних банків певний час узагалі замовчувалися, та лише нещодавно, вже після повномасштабного вторгнення, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб потроху почав активізувати судову роботу проти держави-агресора.

Відбулося переформатування структури ринку послуг і «здорових» банків, обсяг кредитувань бізнесу значно зменшився, банкам набагато безпечніше фінансувати державні цінні папери, ніж ризикувати з приватними клієнтами, попри поступову втрату довіри з боку останніх.

ПОВЕРНЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ

Політизація процедур банкрутства банків, насадження в суспільстві позиції НБУ як єдиної правильної та «державницької», яка не допускає будь-яких відхилень навіть з огляду на норми Конституції, могло бути справжньою причиною самоусунення Конституційного Суду України від розгляду справ про конституційність законів щодо процедур визнання банків неплатоспроможними.

Так, 27 серпня 2020 року Велика Палата КСУ закрила провадження у справі за поданням 74 народних депутатів щодо конституційності низки актів банківського законодавства в частині процедур банкрутства банків із підстав прийняття «антиколомойського закону» та втрати чинності законодавчими положеннями, які на той момент були предметом розгляду. Проте 23 листопада 2023 року ця ж таки Велика Палата КСУ закрила провадження у справі за поданням 64 народних депутатів щодо конституційності вже «антиколомойського закону» та пов'язаних із ним актів фактичного з того самого питання, мотивуючи таке закриття відсутністю в поданні «аргументації невідповідності Конституції України існуючих приписів законів України». Кожен може сам оцінити обґрунтованість такого висновку КСУ, однак очевидним є факт, що досі КСУ зберігає мовчання стосовно реальної правової проблеми.

Красномовним підтвердженням такою висновку є справа, порушена за постановою Пленуму Верховного Суду України № 13 від 8 липня 2015 року «Щодо відповідності (конституційності) Закону Укра-

їни «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», яка вже десятирочний перебуває на розгляді. Хоча сама постановка Пленуму, за якою ініційована справа, лишається чинною та містить висновок на той момент найвищого органу судової влади про невідповідність статусу Фонду гарантування положенням статей 6, 8, 13, 21, 22, 41 Конституції України.

Оптимізму та визначеності в контексті відновлення конституційної ролі судової гілки влади додає прийнята в листопаді 2024 року постановою палати з розгляду справ про банкрутство Конституційного господарського суду у складі Верховного Суду, яка є найвищим судовим органом, що спеціалізується на питанні неплатоспроможності. Постановою підтверджено законність порушення провадження у справі про банкрутство за загальною процедурою щодо нашого клієнта — ПАТ «Укрінком», у минулому успішного банку «Укрінбанк», який був незаконно виведений з ринку регулятором ще у 2016 році, під час ідеального шторму перших років російської агресії.

З огляду на абсолютну унікальність кейсу ПАТ «Укрінком» (законна зміна назви, скасування рішень про ліквідацію та тимчасову адміністрацію, виключення з реєстру банків) таке судові рішення навряд повною мірою слугуватиме прецедентом для інших колишніх банків. Проте це не зменшує важливості юридично та економічно правильного рецепта ефективності процедури банкрутства колишнього банку, зокрема відновлення судового контролю, забезпечення її прозорості, координації зусиль між установою (її власниками) та кредиторами, серед яких Фонд гарантування, максимального підвищення відсотка розрахунків з останніми завдяки активному стягненню заборгованості з боржників. Особливе місце займає робота з відшкодування воєнних збитків як першопричини фінансової проблеми. Зокрема, в кейсі «Укрінком» ми вже подали позов до агресора на суму, яка значно перевищує розмір усіх кредиторських вимог.

Саме подібна формула win-win повинна отримати законодавче закріплення та бути мультиплікованою і щодо інших банківських установ, які стали неплатоспроможними внаслідок російської агресії. Вона є не лише справедливою з погляду розподілу тягаря пов'язаних із війною втрат між власниками колишнього банку та його кредиторами, а дає змогу мінімізувати такі фінансові втрати за рахунок ефективного стягнення дебіторської заборгованості.